

СЪДЕБНИЯТ ИНСПЕКТОРАТ¹

Институтът на съдебните инспектори е учреден с измененията от 5.V.1910 г. на Закона за устройството на съдилищата. Длъжността главен съдебен инспектор е била предвидена с измененията на същия закон от 30.XII.1911 г., просъществувала е до 29.VII.1922 г., когато е била закрыта, за да бъде възстановена със Закона за устройството на съдилищата от 2.I.1926 г., когато са създадени и длъжностите инспектор на нотариусите и инспектор на съдиите-изпълнители. В този състав, главен съдебен инспектор, съдебни инспектори, инспектор на нотариусите и инспектори на съдиите-изпълнители, съдебният инспекторат съществува и до днес.

Службата на съдебния инспекторат законно и по най-общ начин е очертана в глава XIX на Закона за устройството на съдилищата и по-специално в разпоредженията на чл. чл. 142, 143, 143-а, 153 и 154 от този закон. Съдебният инспекторат е органът, чрез който министърът на правосъдието упражнява общия надзор над длъжностните лица по съдебното ведомство. Той е цялостен и единен; цялата служба по ревизията на съдебните места и лица се съсредоточава в главния съдебен инспектор, който следи за правилното отправление на службата на съдебните инспектори, инспектора на нотариусите и инспекторите на съдиите-изпълнители. Вън от инспектората и министра на правосъдието, който може лично да упражнява надзор върху длъжностните лица по съдебното ведомство, такъв надзор могат да упражняват и по-горните инстанции. Същински орган обаче за надзор върху съдебните места и лица остава съдебният инспекторат.

Относно съдържанието на контрола, конкретни указания се дават в разпоредбата на чл. 151 от Закона за устройството на съдилищата, която се отнася до съдиите-ревизори; „те трябва да проверяват тяхната (на съдебните учреждения) дейност и начина, по който съдиите прилагат законите и изпълняват служебните си длъжности; да отбелязват мъчнотиите и пречките, които спъват точното прилагане на закона и хода на делата, и да предлагат необходимите според тях мерки за подобрене“. Не може да има съмнение, че общият надзор, възложен на инспектората, обхваща и тази конкретно посочена дейност. Изрично е указано в закона (чл. чл. 152-а и 153), че предмет на дейността на инспектората е констатирането на неправилности в съдопроизводството и други опущения и грешки, в връзка с които се прави напомняне или възбуждане срещу виновните дисциплинарно преследване.

Прочее, дейността на съдебния инспекторат, така както в общи черти е посочена в закона, имайки за основа всестранната проверка на действията на съдебните органи, по нататък се насочва в две направления:

- 1) Предлагање мерки, напътствия, за отстраняване мъчнотиите и пречките, спъващи точното прилагане на закона и движението на делата; въобще предлагање на мерки, които осигуряват правилното отправление на дейността на съдебните органи.
- 2) Набелязване на случаите, при които отделни органи на съдебната власт следва да получат напомняне по реда на надзора за допуснатите от тях

---

¹ Списание „Юридическа мисъл“ (1945г.), № 1, стр. 38 – 43, Иван Николов. Иван Николов е дългогодишен съдия в Софийския апелативен съд, главен съдебен инспектор до 1941 г., съдия във ВКС 1941-1946 г. Автор на тритомния сборник "Наказателният закон според тълкувателните решения на ВКС 1896-1942 г.", издаден в периода 1941 г. 1943 г.

опущения или грешки, или пък когато, при по-тежки провинения, срещу тях следва да се възбуди дисциплинарно преследване.

И едната и другата от така очертаните насоки на инспекторската дейтелност, са еднакво сериозни и важни. Не бива инспекторатът, увличайки се в издирване на грешките изключително с цел да възбуди дисциплинарно преследване против съдиите, които са ги допуснали, да пренебрегва напътствената дейтелност, нито пък да изостави свършено дейтелността си свързана с констатиране на допуснатите грешки и опущения, което би означавало тяхното санкциониране.

В какво се изразяват тези две дейтелности, каква е тяхната цел и кога инспекторатът трябва да предприема едната или другата дейтелност? Напътствената дейтелност на съдебния инспекторат, изхождайки от общия надзор, който той упражнява, трябва, на първо място, да има общ и обединяващ характер: да обхваща въпроси от общ и неиндивидуален интерес и да спомага за уеднаквяване практиката на съдилищата. В това отношение съдебният инспекторат се явява най-подходящ и годен деятел, както от гледна точка на преките функции, с които е натоварен, така и с оглед на централистичната си организация. Правилното схващане и провеждане на тази му дейтелност без всяка мъчнотия ще отбегне опасностите от вмешателство и влияние върху конкретните действия на съдилищата по делата, а също така не ще допусне щото инспекторатът да се превърне на тълкувател на законите, област, в която краен компетентен орган е Върховният касационен съд.

Напътствената дейност на инспектората може да се изразява и в пряко давани от него препоръки. Най-често, обаче, тези препоръки ще следва да се извличат от преценката и критиката, която инспекторът прави на конкретно констатираните при ревизиите действия на съдебните органи. Затова при извършване на ревизиите задачата на инспектора не трябва да се ограничава само в констатиране на грешките и опущенията, допуснати от отделния съдия; по-важна в случая е преценката, която той ще трябва да направи за теоритическата и практическата подготовка на съдията и за неговите морални качества. Тази преценка е необходима, за да може инспекторатът да насочи правилно своята дейност към напътване и подпомагане съдията в стремежа, който той трябва да има към усвършенствуване. В това отношение инспекторът трябва да бъде наставник на ревизирияния съдия или прокурор и в тази му роля на наставник е неговата най-важна задача.

Правосъдието трябва да бъде сигурно и почтенно, а дали ще бъде такова, зависи от качества на съдиите, които право-раздават. Наред с правната, теоритическа и практическа подготовка, тъй необходима при много сложното днес и разнообразно законодателство, съдията трябва да има и необходимите морални качества. Всеки съдия трябва да бъде правник, но не всеки правник може да бъде съдия. Тук е думата не за моралните качества, които трябва да има всеки човек, а за онези морални способности, без които съдията не би могъл да бъде истински съдия. Съдията трябва да бъде независим и справедлив, той не трябва да слуша друг глас, освен гласа на съвестта си. Пред него трябва всички да са равни, както те са равни пред законите. Съдийският произвол, проявен в умишлено извратяване смисъла на закона или в злоупотребата с голямата дискреционна власт на съдията да преценява доказателствата свободно и по вътрешно убеждение, продиктуван от лично или внушено разположение или неразположение към съдящите се, е най-опасния произвол.

Друго качество, което съдията трябва да има, е експедитивността. За да постигне своите цели, правосъдието трябва да бъде бързо. Каквито мерки,

обаче, и да предвижда закона за бързото разрешаване на процесите, те ще се осуетят от бавността на съдията. Тук не става реч за онова забавяне, което се налага от изискването да се съберат всички допустими от закона доказателства, които след това да се преценят с необходимото задълбочаване, нито за забавянето, което се налага от нуждата съдебният акт да бъде изготвен съобразно изискванията на закона, за да бъде неатакуем. Касае се до онова забавяне, което се дължи на занемареността, която съдията проявява към работата си, на нежеланието му да работи.

С оглед тези необходими за истинския съдия качества ще трябва да се преценяват констатираните при ревизиите грешки и опущения. Няма по-мъчна служба от службата на съдията. Да откриеш истината в многообразния доказателствен материал, е трудна работа. Не по-лесно е да изтъкуваш и правилно приложиш закона. Грешки и опущения, които са неизбежен спътник в работата на съдията, поради нейното естество, които се дължат на стремежа му да осмисли закона, като го приложи към новите нужди на живота, съвсем различни от онези, които са съществували при създаването му, такива грешки не е нужно дори да се отбелязват в ревизионния акт и те не бива да се съобразяват от констатиращия ги инспектор за една отрицателна преценка на съдията, който ги е допуснал. Те трябва да бъдат използвани от инспектора само в едно направление, с една цел, да подпомогне съдията да ги избягва и да го насочи правилно в неговия стремеж към творчество и търсене на истината. Само грешки и опущения, които се дължат на неподготвеността, теоритическа и практическа, на съдията и особено на липсата на стремеж в него да попълва и освежава знанията си, а така също грешки, които се дължат на неспособността на съдията да мисли правилно и логично, не само ще се констатират в ревизионния акт, но ще бъдат и основание за дисциплинарно преследване. Съдийската служба е най-деликатната обществена дейтелност. Съдията разполага с честта, имота и живота на хората. Тази служба, затова, не трябва да се заема от тези, които нямат необходимите за правилното ѝ отправление знания и способности.

Отделните случаи на закъсняване в произнасянето, изготвянето на съдебните актове или в извършването на другите съдебни действия, които се дължат на временни обстоятелства или на сложността на делото, също така не трябва да се вписват в ревизионния акт и не бива да служат за една отрицателна преценка на съдията. Дори немного продължителните и безвредни забавяния, които се дължат на мудността на съдията, който, обаче, наред с това наистина отрицателно качество има други ценни за съдийската служба качества, ще трябва да се отминават от инспектората. В този случай дисциплинарното преследване не може да осъществи своята поправителна задача, то ще бъде само един безрезултатен тормоз за съдията. Само продължителната, зловредна бавност, която се дължи на значително голямата мудност на съдията, или бавност, причината на която е, че съдията е изгубил интерес към службата и не желае да работи, трябва да спре вниманието на инспектора. В съдебното ведомство не може да има място за такива съдии.

Най-опасни, обаче, за правосъдието грешки и опущения са тези, които се дължат на моралните отклонения на съдията, проявени в неговото пристрастие и лицепритие, качества противни на независимостта и справедливостта. Престижът на съдията, а с това и престижът на правосъдието, зависи не толкова от неговата правна подготовка, колкото от моралната му физиономия. Защото, грешките, които се дължат на недостатъчната подготовка на съдията, могат да

се поправят, и най-важното, те остават известни почти само на засегнатия от тях; моралните отклонения на съдията, обаче, неговото пристрастие, сервилност, подкупност и пр., се мъчно откриват, мъчно доказват, но въпреки това те се носят от уста в уста.

Съдия, който притежава такива отрицателни качества, е най-големият враг на правосъдието. Той трябва да бъде обезвреден чрез отстраняването му по дисциплинарен ред от съдебното ведомство.

От изложеното се вижда, че задачата на съдебния инспекторат трябва да бъде издигане престижа на правосъдието чрез подбор и усъвършенстване на съдията и прокурора. Подборът на съдиите и прокурорите се извършва в две насоки, положителна – издирване на достойните за да бъдат повишени при ваканция на по-горна длъжност, и отрицателна – издирване на недостойните, за да бъдат отстранени от съдебното ведомство, ако мерките за поправянето им останат безрезултатни. За извършване на положителния подбор, инспекторатът си сътрудничи със съдебната комисия, която представлява съдиите и прокурорите за повишение. Колкото по-сполучливо тази комисия изпълни възложената ѝ служба, като представи за повишение в по-горна длъжност най-достойните съдии и прокурори, толкова по-добро правораздаване ще има, толкова по-авторитетна ще бъде съдебната власт. Това съдиите, които влизат в състава на тази комисия, не трябва никога да забравят. В извършване на отрицателния подбор, инспекторатът се подпомага от дисциплинарния съвет. В състава на дисциплинарния съвет трябва да влизат съдии с високо съзнание за важността на възложената им задача. Това особено се налага днес, когато предстои да се възстанови несменяемостта. Несменяемостта не е привилегия на съдията, тя е средство да се обезпечи едно независимо и авторитетно правосъдие. Авторитетът на правосъдието, обаче, както се каза зависи от подготовката и нравствената физиономия на съдията. Ето защо, за да може да постигне целите си, несменяемостта не трябва да бъде заслон за недостойните съдии. Това налага нуждата от един коректив на несменяемостта и тази служба на коректив се възлага именно на дисциплинарния съвет. Възможността, обаче, той да осъществи успешно така възложената му задача, се поставя в зависимост от неговата организация и състав. Тъкмо затова в проекта за изменение закона за устройството на съдилищата се предвижда нов начин за комплектуване състава на дисциплинарния съвет и се възлага обвинението върху инспектората. Във всеки случай съдиите, които влизат в състава на дисциплинарния съвет, трябва винаги да си припомнят, че от това как те ще изпълнят възложената им служба, ще зависи дали ще се осъществи подбора на съдиите чрез отстраняване от съдебното ведомство на недостойните и дали като премахнат със своята дейност отрицателната последица от несменяемостта ще осигурят нейното законно съществуване.

В своята служба инспекторатът трябва да бъде подпомогнат от всички съдебни органи. Неговата задача за издигане авторитета на правосъдието, трябва да бъде и тяхна. Нито един съдия, прокурор, съдия-следовател, нотариус и съдия-изпълнител не трябва да остане с знанията, които е придобил в университета; нито един от тях не трябва в службата си да се отклонява от своето разбиране и съвест. Тази общност в задачите на инспектората и всички съдебни органи ще трябва да определи и отношенията помежду им. Инспекторът трябва да отиде при съдиите, прокурорите, съдиите-следователи, нотариусите и съдиите-изпълнители, като приятел, който има с тях обща работа и общи задачи; не с

страх, а като приятел, който идва да ги подпомогне, той трябва да бъде посрещнат от тях. Само чрез така създадената дружност в работата ще се осъществи делото на българското правосъдие, неговото възможно съвършенство и пълна независимост.